
AZ Európába irányuló illegális bevándorlás mára olyan súlyos problémává lett, hogy az Európai Parlament szükségesnek látta többször is megtárgyalni ezt a kérdést, illetve újabb és újabb állásfoglalásokat kiadni az európai határőrizeti rendszer (EUROSUR) fejlesztéséről.

Laurent Gaudé mára olyan jelentős – nemzetközileg is ismert és tisztelt – irodalmi tényezővé vált, hogy az európai parlamenti viták során (2008-ban) egy spanyol politikus, Javier Moreno Sánchez, a hazájában jelenleg kormányon lévő Spanyol Munkáspárt képviselője az *Eldorádó*ból vett idézettel kezdte felszólalását.*

* Sánchez a hozzászólásában többek között a következőket mondta: „*Sem a Laurent Gaudé csodálatos regényében felidézett afrikai isten, sem a bevándorlók más istene nem tud vigyázni arra az egyre sokasodó ember-tömegre, amely a nyomort az »európai dóm« reményében maga mögött hagyva »tengereken gázol át és hegyeket mászik meg«.* Erre figyelmeztetnek minket naponta a tengerbe veszett eltűntek számáról érkező hírek és az Unió déli partjain egyre-másra partot érő lélekvesztők képei. Ezek az istenek nem tudják megóvni e reményüket vesztett embereket sem azoktól a halálos veszedelmektől, amelyekkel a reménység útján szembenéznek, sem a maffia és az embercsempész-hálózatok csapdáitól, vagy azoktól a gátlástalan munkaadóktól, akik azonnal kiszipolyozzák őket, amint betették a lábukat az öreg kontinensre.”

A Cartaphilus Kiadó mára egyike lett azon (sajnálatosan) kevés magyarországi könyvműhelynek, amelyek rendszeresen publikálják kortárs francia szerzők műveit.

A fenti három tényezőnek köszönhető, hogy az olvasó most a kezében tartja ezt a könyvet, a Laurent Gaudé-életműsorozat első kötetét.

* * *

Ki is hát ez a nálunk még csak igen szűk körben ismert író? A pszichiáter szülők gyermekeként 1972-ben Párizsban született – s olasz származású feleségével ma is ott élő – Laurent Gaudé, alig több mint egy évtizedes írói múlttal a háta mögött, máris a kortárs francia irodalom egyik legfényesebb csillaga. A Sorbonne-on, modern irodalom szakon végzett fiatalember már a diplomamunkáját is színházi témából írta („*A harc motívuma a kortárs francia drámákban*”), majd ennek – mondhatni – természetes folyománnyaként maga is drámaírással adta a fejét. Az 1999-ben publikált első, *Combats de possession* (Megszállottak harca) című darabját közel tucatnyi újabb követte, s e drámák többségét nemcsak Párizsban, de Berlin és London színházaiban is bemutatták.

Már Gaudé első színműveiből világossá vált, hogy a szerző nem ijed meg a „nagy témáktól”, és műveit előszeretettel alapozza az emberiség ősi mítoszaira, illetve egyes legendás hősökre. Drámát – pontosabban monodrámát – írt például Dionüszoszról és Nagy Sándorról (*Onyos le furieux*, *Le tigre bleu de l'Euphrate*), valamint Szodoma és Gomorra pusztulásáról (*Sodome, ma douce*). Már ezekben is megje-

lenik a háború, az értelmetlen öldöklés és rombolás motívuma, mely aztán központi szerepet kap a *Pluie de cendres* (Hamueső) és a *Cendres sur les mains* (Könyéig hamuban) című színművekben. Az elsőben Gaudé egy város ostromának és pusztulásának történetét tárja elénk, a talán még megrázóbb második dráma főhőse pedig két sírásó – pontosabban hullaégető –, akik egy hosszú ideje tartó, és véget sosem érő háború áldozatainak holttestéből emelnek hatalmas máglyát, s közben azon tanakodnak, hogyan tudnák hatékonyabbá tenni munkájukat.

Gaudé több művének is fontos motívuma a háborúk személyiség-torzító hatása, a tudomány által szemérmesen „poszt-traumás stressz betegségnek” nevezett jelenség, ami valójában nem más, mint a lélek halála. A *Hamueső* egyik szereplője, az ostromlott várost védő Menda így vall erről: „*Gyűlölöm azt, akivé lettem. Amivé tettem. Félek. Mindennap ölök, és folytatom anélkül, hogy megállnék, vagy számolnám az áldozataimat. És ettől megrészegülök. Mint mindenki más. Ez természetes. Ez a feltétele annak, hogy kitartsak. De tudom, hogy ebből a részegségből nem lehet kijózanodni. Ha a háború holnap véget érne, engem le kéne lőni.*”

Ugyanerre, vagyis az ember érzéketlen vadállattá válásának veszélyére figyelmeztet a szerző nagyjából e két drámával egyidejűleg, 2001-ben megjelent első, *Kiáltások* című regénye is. Az első világháborús lövészárkok poklát felidéző műben különböző hangok – közkatonák, altisztek, a gázmérgezett, az orvos stb. – mesélik el az egyik névtelen kis frontszakaszon lezajló (a háború végkimenete szempontjából jelentéktelen, ám az egyének számára sorsdöntő, végzetes) eseményeket. Minden szereplő monológszerűen, a maga szemszögéből írja le ugyanazokat

a történeket. Részben a szerkezet, részben pedig a rövid mondatokból építkező, a repetitív zenével rokon vonásokat mutató szöveg miatt a mű afféle átmenet a regény és a dráma között. Tegyük még hozzá, hogy már a szerző eme első prózai munkájában is tetten érhető Gaudé azon, egész eddigi életművét meghatározó törekvése, hogy – a színpadi művekhez hasonlóan – regényeiben is egyetemes érvényűvé, sőt mitikussá emelje az általa elmesélt történetet, s ezáltal váltson ki katarzis-élményt az olvasóból. Mert hogy – s ezt a fentiek megértéséhez tudnunk kell – a címbéli „kiáltások” az ellenséges lövészárkok közötti senkiföldjén kóborló „dúvad” torkából törnek elő, akiről azt sem lehet tudni, német-e vagy francia. Menekül mindkét fél elől, de válogatás nélkül megöl mindenkit, aki a közelébe merészkedik. A katonák majd’ minden éjjel rémülten hallgatják a „dúvad” panaszos, örült üvöltését/kacagását/zokogását, egy hajdanvolt ember immár nem emberi kiáltásait. Sokan közülük úgy vélik, hogy ez a „renegát katona” maga a Háború, illetve a meggyalázott, bombák szaggatta, véráztatta Föld szelleme, és addig nem is lesz/nem lehet béke, amíg e lény üvöltése ott visszhangzik a lövészárkokban. Mindközben a szabadságolt katona sárból-homokból gyúrja szobrait, elesett vagy még élő, ám mindenképpen halálra ítélt bajtársai emlékműveit. (Háború, örület, emlékművek/ emlékezés – e kulcsszavakkal máskor is találkozunk majd Gaudé műveiben.)*

* Külön érdekesség, hogy évekkel később Gaudé megírta a történet folytatását. Az egyik túlélő frontharcos, a civil életbe visszailleszteni képtelen Ripoll későbbi sorsát elmesélő novella a szerző eddigi egyetlen novelláskötetében, a 2007-ben publikált *Mozambique-i éjszakában* olvasható.

Ezt az embert és a Földet megalázó háború(k) elleni panaszos kiáltásnak tekinthető első regényt a *Tsongor király halála* című opus követte, mely már Franciaország határain kívül is ismertté tette Gaudé nevét. (Azóta a szerző díjak sokaságát elnyerő regényeit több mint húsz nyelvre fordították le.) Hatalomvágy és bosszú, eszmélést eredményező emlékezés és halált hozó szerelem – e regényből a Gaudé-életmű ezen újabb alapmotívumait érdemes kiemelni. Itt is hangsúlyos szerep jut bizonyos emlékműveknek, melyekkel a halott király legkisebb fia Tsongor különböző arcait (a hódító, az apa, a gyilkos stb.) próbálja megörökíteni.

Megállapíthatjuk azt is, hogy a szerző több drámájának színteréül szolgáló antikvitás témái és díszletei rendre felbukkannak Gaudé regényeiben is, melyek – függetlenül attól, hogy cselekményük mely korban és helyszínen játszódik – az ókori és középkori hősköltevények vagy az antik görög sorstragédiák mitikus világát idézik. A *Tsongor király halálában* például Homérosz *Iliásának* alaphelyzete köszön vissza (egy város ostroma egy nő miatt), de az afrikai mítoszokkal átszínezett történet ez alkalommal egy sosemvolt afrikai királyságban játszódik, és középpontjában nem a szerelem és a háború, hanem a *bűn és bűnhődés* kérdése áll. Ehhez a vonulathoz tartozik a szerző legutóbbi, *A pokol kapui* című, az Orfeusz-mítosz modern feldolgozásának tekinthető regénye is, de még *A Scorták napjában*, Gaudé nagy ívű – Goncourt-díjjal jutalmazott – családregényében is fellelhetők a regék világából ismerős elemek.*

* Az utóbbi két mű színhelye Dél-Olaszország – a szerző egy ideig itt élt, s mint már említettem, a felesége is innen származik.

Nem véletlen tehát, hogy Gaudé „a XXI. századba tévedt XVIII. századi írónak” vallja magát. Egyik interjújában bővebben is beszélt az íráshoz való viszonyáról, s kijelentette, hogy „az írás mélyén a halálfélelem van”. Bizonyára ezzel magyarázható, hogy a Gaudé-művekben (az antik tárgyú monodrámákban éppúgy, mint egyes regényekben) gyakran halottak vagy haldoklók mesélik el a történetet/történetüket, mintha a szerző egy második (utolsó) esélyt próbálna adni nekik arra, hogy megértsék önmagukat. Ezt látjuk a *Tsongor király halálában*, amelyben a már halott királynak kell szembesülnie múltbéli bűneivel, és végső soron a *Scorták napjában* is, hiszen itt a vén Carmela meséli el a Scorta család öt generáción átívelő történetét – közvetlenül az előtt, hogy a szimbolikusan a Scortákat sújtó átok megtörését jelentő földrengés következtében elnyeli őt a föld. És amikor ezek a holtak vagy haldoklók visszatekintenek életükre, lassan felszínre kerül valamiféle – csakis ezekben az utolsó pillanatokban megragadható – „titkos tudás”, melyet a holtak azért osztanak meg az élőkkel, hogy az utóbbiak elkerülhessék azokat a tragédiákat, melyeket a mesélőknek kellett elszenvedniük.

Ennek köszönhető, hogy Gaudé drámáinak és regényeinek elolvasása után azzal a nyugtalanító, önvizsgálatra készítő, mégis boldog érzéssel szembesülünk, amit csak a legnagyobb írók kötetei váltanak ki belőlünk. Nyugtalanító, mert Gaudé művei kendőzetlen valóságukban mutatják meg az embereket mozgó erők; önvizsgálatra készítő, mert ezeket a pusztító erőket csak akkor győzhetjük le, ha tudatosítjuk magunkban, hogy léteznek és hatnak ránk; és boldog, mert a lebilincselően izgalmas, csodás elemekben bővelkedő, mégis realiztikus történetek, illetve a letisztul-

tan egyszerű, pontos mondatok kiragadják az embert a hétköznapi lét valóságából, s varázslatos, lélekemelő élmény-nyel ajándékozzák meg az olvasót.

* * *

Első pillantásra úgy tűnhet, hogy az *Eldorádó* nem sok hasonlóságot mutat a többi Gaudé-regénnyel. Mivel a mű témája napjaink egyik égetően aktuális problémája, e könyvben mintha túlsúlyban lennének a valós vagy legalábbis realiztikus elemek a fikció, a „mítosz” rovására, márpedig a szerző más műveiben ennek épp a fordítottját látjuk. Am ha egy kicsit mélyebbre ásunk, és a korábban elmondottak tükrében vizsgáljuk meg a regényt, megállapíthatjuk, hogy rejtetten bár, de ebben is megtalálható szinte minden, a szerző műveire jellemző elem és motívum.

A mű egyik alapkérdése az, hogy mivé lesz a háború forogtagába kerülő ember lelke. Merthogy Salvatore Piracci igazi háborúban érzi magát: a tengerészti iskolán azt sulykolták belé, hogy társaival együtt neki kell megvédenie az illegális bevándorlók ostromlotta Európa-erődöt. „*Ez háború, uraim. Ne legyenek illúzióik. Nem dörögnek lövések, nincsenek bombázások, de ez mégis háború, és maguk ott lesznek az első vonalban. Nem szabad hagyniuk, hogy az ellenség áttörjön. Ki kell tartaniuk. Az ostromlók egyre többen lesznek, és az Európa-erődnek szüksége van önökre.*”

Piracci kapitány ráadásul többszörös gyilkosnak érzi magát – az „álmok gyilkosának”, hiszen munkája az, hogy megakadályozza az „Eldorádóba” eljutni kívánó emberek reményeinek valóra válását. Ezért csömörlik meg mindentől, s ezért – tartozását valamiképpen rendezni kívánva –

indul el arrafelé, ahonnan mindenki menekülni igyekszik. És sok más Gaudé-hőshöz hasonlóan ő is csak túl későn, közvetlenül halála előtt ismeri fel igazi, méltó életcélját, amelyet azonban már nem válthat valóra.

A regény másik főhősének, Szulejmánnak is szembe kell néznie a lélek elhalásának, elsorvadásának rémével. Amikor álmokkal és önbizalommal telten útra kel, még nem is sejti, milyen veszélyek lesnek rá. Mire azonban a két vándor (az északról délnek haladó Piracci és a délről északnak tartó Szulejmán) útja végül keresztezi egymást, a fiatalember már ugyanolyan élőhalott, mint a kapitány. Véletlen (avagy sorsszerű) találkozásuk kapcsán eltöprenghetünk azon a régi bölcsességen, miszerint a szem a „lélek tükre”, s eljuthatunk arra a következtetésre, hogy ezzel egyidejűleg a „lélekre nyíló ablak” is. Merthogy a regényben mindvégig bizonyos tekintetek találkozása indítja el az egyes szereplők viselkedését a későbbiekben meghatározó lelki folyamatokat. A Vittoriával érkezett asszony, illetve a másik bevándorló csoport tolmácsának fájdalmas és dühös tekintete készíti önvizsgálatra, majd súlyos döntésének meghozatalára a kapitányt, és az ő már-már kihunyó tekintete (és Piracci feltételezett „isteni” jóindulata) adja vissza Szulejmán hitét és erejét, s tereli vissza őt a becsület, a tisztesség és a szolidaritás útjára.

Folytatva a gaudéi történetek kelléktárának leltározását azt látjuk, hogy a bosszú motívuma ebben a regényben csak mellékszálként bukkan fel, ám az emlékezésnek itt is nagy szerep jut. Rögtön a regény elején a Vittoria túlélője idézi fel szörnyű utazását, Piracci kapitány pedig többször is a múltba réved. Dzsamál és Szulejmán még útra sem kelnek, de máris azon töprengenek, hogyan fognak majd

emlékezni elhagyott hazájukra: „Tíz vagy harminc év múlva, Dzsamál, amikor majd vissza akarunk emlékezni erre az országra, amikor arra vágyunk, hogy átítatódjunk az itteni emlékekkel, ki tudja, talán éppen datolyát fogunk enni. Számunkra mindig itteni ízük lesz.” Szulejmánnak a fivérértől kapott zöld gyöngysora pedig ha nem is halotti emlékmű, de mégiscsak egy olyan emléktárgy, amelyről a fiatalembernek mindig a hamarosan meghaló Dzsamál jut eszébe.

Ami a hőskölteleményekkel való rokonságot és a mitikus elemeket illeti, Gaudé most is „hozza a kötelezőt”: a hősi küzdelem motívuma egyrészt a túlélők keresésére induló kapitánynak az elemekkel vívott harcában, másrészt a magát ezer akadályon átverekedő Szulejmán hosszú vándorlásában jelenik meg. A hősök próbatételekkel teli vándorlása már önmagában is az eposzok világát idézi, de legyőzendő „szörnyekben” sincs hiány, hiszen a menekülteket elnyelő viharos tenger könnyen azonosítható az emberevő óriással, a szögesdrót határázár pedig a vasfogú sárkánnyal. A kívándorlók istenéről, Massambalóról és az „árnyairól” szóló passzusok nyitnak kaput a természetfeletti dimenziókra, s egy újabb „eposzi kelléket” ismerhetünk fel Szulejmán és a kapitány egyetlen közös jelenetében: a fiatalember sorsfordító találkozása Piracci/Massambalóval nyilvánvalóan a jó öreg *deus ex machina*.

* * *

Gaudé egy interjújában elmondta, hogy e könyv megírására a francia és olasz sajtóban megjelent újságcikkek készítették. Ezekből értesült a szíriai titkosszolgálat által Libanonban bérelt „halálhajókról”, a lapedusai gyűjtő-

táborral kapcsolatos vitákról, illetve a ceutai „vasfüggöny” tövében nap mint nap lejátszódó drámai eseményekről. E valós tényekből kiindulva írta meg a regény első verzióját, amelyben négy-öt afrikai Európa felé tartó párhuzamos vándorlásának történetét mesélte el. Csakhogy távolról sem volt elégedett az eredménnyel („*Nem volt eléggé regény, olyan volt, mint egy tényfeltáró riport. Kellett egy ellenpont – Piracci kapitány.*”), ezért átdolgozta a művet, amely így már arra a két tengelyre épül, amit Szulejmán és a kapitány ellentétes irányú vándorútja, illetve a két főhős ellentétes irányú lelki fejlődése jelöl ki.*

Gaudé – saját bevallása szerint – bizonyos értelemben „politikai tettnek” érzi, hogy megírta ezt a regényt. Az *Eldorádó*val az illegális bevándorlás kérdésének egy olyan dimenziójára kívánt rávilágítani, amelyről soha nem beszélnek sem az illetékes hivatalok, sem a politikusok, sem az újságírók, akik a jelenséget mindig csak a kriminalitás oldaláról közelítik meg, mondván, hogy az illegális határátlépők törvényszegők, sőt törvényen kívüliek. A szerzőt megdöbbentette, hogy soha senki nem szól az útra kelők bátorságáról, áldozatkészségéről (mindent otthagynak elindulni az ismeretlenbe!) és eme egyszerre kétségbeesett és bátor tett szépségéről, mint ahogy túl kevés szó esik a harmadik világ nyomoráról és Európának ezzel kapcsolatos felelősségéről is. Gaudé úgy véli, egy írónak időnként az őt magát közvetlenül nem érintő kérdésekben is állást kell foglalnia. Nos, ha ezeket az „állásfoglalásokat” a szerző

* Szulejmán története egyértelmű fejlődésregény, az ő vándorútja egy beavatással ér fel, amely megnyitja előtte egy új élet kapuját, míg a kapitány fokozatos lelki sorvadásának végpontja a halál.

a későbbiekben is ilyen megrendítően szép regények formájában nyújtja át nekünk, akkor az hatalmas nyereség lesz mind a politika, mind az irodalom számára.

* * *

Befejezésül olyan – az interneten fellelhető cikkekből és hivatalos közleményekből összeollózott – adatokat és információkat szeretnék megosztani az olvasóval, amelyek azon túl, hogy segítenek megérteni az illegális bevándorlás kérdésének dimenzióját, rávilágítanak arra is, hogy az imént olvasott történet számos eleme (sajnos) tényleg a valóságon alapul.

Az ENSZ statisztikái szerint egyre több afrikai emigráns érkezik az Európai Unióba a Földközi-tengeren keresztül. A menekültek immár évszaktól függetlenül, télen is ugyanúgy hajlandók felvállalni az átkeléssel járó kockázatot, mint nyáron. Az ENSZ Menekültügyi Központjának (UNHCR) adatai alapján 2008-ban több mint 35 ezer afrikai érkezett illegálisan Olaszországba, s ez majdnem kétszerese az előző évi 20 ezres adatnak. Sokatmondó tény, hogy Apúliában a maffiának az embercsempészetből és emberkereskedelemből származó jövedelme ma már meghaladja a droggereskedelemből származó bevételeket.

Az Afrika és Európa között félúton – Tunéziától 112, Líbiától 310, Szicíliától pedig 205 kilométernyire – fekvő aprócska Lampedusa lakói hallani sem akarnak a szigetükre telepíteni tervezett újabb bevándorló-központtól. „Egyetlen hatalmas fogolytáborra leszünk!” – háborognak a népek

az Európa egyik legforgalmasabb bevándorlási kapujának számító Lampedusán.” A sajtóban gyakran az „olasz Guan-tánamónak” nevezett szigeten 18 éve létesítették az első gyűjtőtábor, ám ez már nem tudja befogadni a most is tömegével érkező menekülteket, mivel – a kitoloncolási eljárás nehézsége miatt – az ott őrzöttek száma már évek óta kétszeresen meghaladja a tábor kapacitását. A kezdetben a bevándorlók azonosítását szolgáló, mára azonban túlszűfolt börtönné vált tábor lakói már többször kezdtek éhségstrájkba, hogy így tiltakozzanak az embertelen elhelyezési körülmények miatt, melyeket az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága is katasztrofálisnak minősített.

Az Afrika északi partján található, a XV. század óta spanyol fennhatóság alatt álló marokkói exklávek – a Gibraltárral szemközt fekvő Ceuta és a keletebbre elterülő Melilla – az afrikai emigránsok ezreinek szolgálnak „ugródeszkául”. A kontinens belsejéből érkező, a Szaharán az embercsempészek teherautóin átkelő kivándorlók tudják, hogy ha sikerül bejutniuk e városokba, ott az uniós jog védelme alá kerülnek, s jó esélyük van arra, hogy hamarosan átjussanak Spanyolországba, hiszen az exklávek menekülttáborainak szűkössége miatt a hatóságok többségüket kénytele-

* Szintén az ENSZ adatai szerint a 2008-ban Európába érkező mintegy 67 ezer illegális bevándorlónak majdnem a fele Lampedusán ért partot. (Volt olyan hét, amikor ezernél is több menekült érkezett a szigetre.) Az Európai Unióba legálisan beutazó, majd ott menedékkert kérők száma ennek duplája, mintegy 130 ezer fő volt. Összehasonlításképp érdemes megemlíteni, hogy a Magyarországra érkező emigránsok száma ehhez képest elenyésző. 2007-ben például a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatalnak mindössze 2800 bevándorló ügyét kellett megvizsgálnia.

nek átszállítani az anyaországba. Onnan pedig már hiába utasítják ki őket (a hatóságok csak ennyit tehetnek, mivel személyi iratok hiányában – ezeket a bevándorlók előrelátóan megsemmisítik – többnyire lehetetlen megállapítani, hogy melyik országba is kellene visszatoloncolni ezeket az embereket), a kiutasító végzésnek szinte lehetetlen érvényt szerezni. A menekültek illegálisan az országban maradnak, vagy tovább vándorolnak valamelyik EU-tagországba.

A Ceutát és Melillát körülvevő kerítésrendszer mára válságos várfallá vált, ám ez sem retenti el az afrikaiakat, akiknek újabb és újabb csoportjai rohamozzák meg a három-hat méter magas, szögesdróttal borított, őrtornyokkal és könnygázszóró-fejekkel védelt fémkerítéseket. A próbálkozók közül sokan az életükkel fizetnek merészségükért. A spanyol hatóságok a kerítés magasztásával és a legmodernebb technológiával felszerelt megfigyelőrendszer kiépítésével, valamint megerősített ellenőrzéssel igyekeznek útját állni az illegális bevándorlásnak. A rendőrség munkáját már a hadsereg néhány egysége is segíti – tudjuk meg egy 2009-es újságcikkből.

A hadsereg néhány egysége... Mivel is bocsátották útjára Salvatore Piracit a tengerésziszi iskolából? „*Ez háború, uraim.*” Igen, az, mégpedig az európai Eldorádóba vágyakozó éhezők, nincstelenek ellen folytatott háború. Talán ideje lenne, hogy a hosszú időre gyarmati sorba kényszerített harmadik világot hajdan kirabló, ma pedig szemérmetlenül kizsákmányoló európai nagyhatalmak kihirdessék az ostromállapotot...

Takács M. József